

Valkoisten sankarihautajaiset

Perinteiden vaikutus vuoden 1918 sankarihautajaisiin

Valkoisten kaatuneiden sankarihautauskäytäntöön vaikutti ennen kaikkea yleismaailmallinen sankari- ja sotilashautausperinne.¹ Suomessa 1800-luvulla sotilashautajaisperinteitä noudatettiin myös rauhan aikana kuolleiden sotilaiden hautajaisissa, joissa kunnianosoitusten muodot riippuivat kuolleen sotilasarvosta. Kunniaa osoitettiin sotilashautajaisissa monin tavoin, kuten kunniaosastolla, kunnialaukauksilla, hautajaissaatolla, puheilla, lipuilla, kunniamerkkien kantamisella sekä soittokunnan esityksillä.²

Erityisesti korkea-arvoisten sotilasjohtajien hautajaiskulkueet ovat olleet Suomessa vuosisatojen ajan myös rauhan aikana näyttäviä. Verrattaessa suomalaisen valtaneuvoksen marsalkka Åke Tottin vuonna 1640 Turussa ja toisaalta venäläisen kenraalikuvernöörin jalkaväenkenraali Nikolai Bobrikoffin hautajaissaattoa vuonna 1904 Helsingissä, ovat yhdenmukaiset piirteet ilmeiset. Bobrikoffin hautajaiset pidettiin ortodoksisen perinteen mukaan ja niiden järjestäjänä toimi Venäjän valtio.³ Bobrikoffin ja itsensä ampuneen Eugen Schaumanin ensimmäiset viranomaisten järjestämät hautajaiset saivat puolestaan vaikutteita rikollisten hautausperinteestä, vaikkakin ruumis haudattiin hautausmaalle. Kaksi vuotta myöhemmin Suomen itsenäisyyttä ajaneet, pääasiassa ylioppilaista koostuneet aktivistipiirit järjestivät Schaumanille sankarihautajaiset. Niiden yhteydessä arkku siirrettiin Malmilta sukuhautaan Porvooseen. Koska ruumis oli siunattu jo aiemmissa hautajaisissa, ei kirkolla ollut sankarihautajaisissa edes virallista osuutta.⁴

Helsingissä suojeluskaartin ja punakaartin kahakassa vuonna 1906 kuolleet seitsemän suojeluskuntalaista haudattiin valtion kustannuksella sankarihautajaisissa yhteiseen hautaan Hietaniemen hautausmaalle. Ruumiin siunanneen papin rooli hautauspuheineen ei korostunut hautajaisissa, vaan sankarihautajaispuheet pitivät yhteiskunnan ja upseereiden edustajat.⁵ Samoissa yhteyksissä surmansa saaneet kolme puna-

1 Tästä ks. esim. *Kuparinen* 1999, 154–156; *Katariina Mustakallio* 2001, 36–37.

2 *Vappula* 1989, 110–112.

3 *Päivälehti* 21.6.1904; 23.6.1904; *Uusi Suometar* 21.6.1904; 22.6.1904; 23.6.1904; *Estlander* 1924, 145–148, 156–157; *Rimpiläinen* 1971, 243–245; *Zetterberg* 1986, 247–250; *Luntinen* 1992, 95.

4 *Uusimaa* 7.5.1906; 9.5.1906; *Helsingin Sanomat* 10.5.1906; 11.5.1906; *Helsingin Kaiku* 20/19.5.1906, 240; *Viiikon Kuvat* 20/19.5.1906, 311–315; *Estlander* 1924, 10, 57, 66–67, 158–161, 193–202; *Zetterberg* 1986, 9–11, 256–257, 287–293, 300–304; *Rimpiläinen* 1971, 54–57, 155–161, 268–288.

5 *Helsingin Sanomat* 5.8.1906; 7.8.1906; 8.8.1906; *Uusi Suometar* 7.8.1906; *Helsingin Kaiku* 30–31/4.8.1906, 329–332; 32–33/18.8.1906, 348–349; *Veckans Krönika* 27/8.8.1906, 443–444; *Jussila* 1979, 140–147; *Manninen T.* 1992, 249.

kaartilaista haudattiin Malmin hautausmaalle vallankumouksellisia piirteitä saaneissa työväestön järjestämissä sankarihautajaisissa. Hautajaiset olivat sikäli kirkolliset, että ruumiit siunattiin ja haudattiin kirkon hautausmaalle, mutta virret olivat vaihtuneet työväenlauluihin ja muistopuheet saaneet aatteellisen sävyn. Pappi toimitti työväestön sanomalehden mukaan ”konemaisen ruumiin siunauksen”, jonka perusteella kysymys oli vain virkavelvollisuuden täyttämisestä.⁶ Venäläisten vallankumouksellisten sotilaiden komitea järjesti Helsingissä Venäjän maaliskuun 1917 vallankumouksen yhteydessä kahden venäläisen sotilaan näyttävät sankarihautajaiset. Sotilaiden hautauskulkueeseen liittyivät myös työväenjärjestöt soittokuntineen sekä lippuineen ja kaatuneet haudattiin sotilaallisin kunnianosoituksin sekä lukuisin ylistys- ja kiitospuhein runsaan hautajaisyleisön saattamana. Kirkolla tai papistolla ei ollut hautajaisten kanssa mitään tekemistä eikä kaatuneita haudattu kirkon hautausmaalle, vaan vallankumoussotilaiden perustamaan monumentaaliseen yhteishautaan Kaivopuiston valleille.⁷

Sankari- ja sotilashautajaisten järjestäjänä on siis jo perinteisesti aina ollut valtio tai kansanliike. Siten kirkolla ei ole ollut myöskään sankarihautajaisissa tavallisista hautajaisista poikkeavaa roolia, vaan se on perinteisesti huolehtinut vain omista hautajaisiin liittyneistä tehtävistään. Tosin sankarihautajaisten luonne on voinut aiheuttaa omat piirteensä myös kirkon toimituksiin. Papit eivät edes osallistuneet hautauspuhujina Schaumanin eivätkä kahden vallankumoussotilaan sankarihautajaisiin, koska kyseisissä hautajaisissa ei toimitettu lainkaan ruumiinsiunausta.

Sotilas- ja sankarihautausperinteen lisäksi valkoisten sankarihautajaiskäytäntöön vaikutti suomalainen kirkollinen hautauskäytäntö, joka oli saanut vaikutteensa kansanperinteen muovaamasta vuosisataisesta hautauskulttuurista. Oman leimansa hautauskäytäntöön antoi tuolloin maaseutuvaltaisessa ympäristössä muodostunut yhteisöllinen hautauskulttuuri, jossa korostui omaisten osuus kuolleen hautaan saattamisessa. Vuoden 1918 alussa valkoisen Suomen väestöstä asui maaseudulla yli 90 %. Valkoisen Suomen kaupungeissa asui ainoastaan neljännes koko maan kaupunkiväestöstä, vaikka kaupunkeja oli jopa enemmän kuin punaisten puolella.

Valkoisen Suomen väestö asui pääasiassa maaseudulla tai pienissä kaupungeissa. Näin ollen hautauskäytännössä korostui maaseutuvaltainen hautauskulttuuri. Ruumiita säilytettiin maaseudulla lähes poikkeuksetta hautaamiseen saakka kotona. Hautajaispäivänä hautajaisväki kuljetti arkut hautajaissaatossa kirkonkylään. Koska hautaaminen jäi pääsääntöisesti omaisten tehtäväksi, kansalaiset olivat tottuneita ruumiiden käsittelymiseen sekä yhteisöllisten hautajaisten järjestämiseen.⁸ Tavallisiin hautajaisiin kuului siten luonnollisena osana hautajaissaatto, mikä puolestaan sankarihautajaisissa muodostui merkittäväksi osaksi sotilaallisia juhlamenoja.

Hautajaisiin liittyneiksi käytännön tehtäviksi kirkolle jäivät lähinnä haudan kaivaaminen, ruumiin siunaaminen sekä ruumissaarnat ja kirkonkellojen soittaminen. Perinteisesti ruumissaarna ja hautauspuheet eivät yleensä kuuluneet hautajaisissa papiston tavallisesti suorittamiin toimenpiteisiin, vaan omaiset joutuivat maksamaan niistä

6 *Työmies* 4.8.1906; 6.8.1906; *Helsingin Sanomat* 3.8.1906; 5.8.1906; 8.8.1906; *Uusi Suometar* 7.8.1906.

7 *Uusi Suometar* 29.3.1917; 30.3.1917; 1.4.1917; *Helsingin Sanomat* 30.3.1917; 1.4.1917; *Työmies* 29.3.1917; 31.3.1917, 1.4.1917; *Suomen Kuvalehti* 14/1917.

8 SKS KKA Kortisto C.XII 1–17 Kirkolliset toimitukset Hautaus; *Häyhä* 1894, 16–49; 1983, 23–53; *Waronen* 1898, 56–102; STV 1919 1920, 10–23; *Kiiskinen & Aaltonen* 1992, 36.

erikseen. Siten tavallisen kansan hautajaisissa papiston tehtävät rajoittuivat varsin suppeiksi. Suomalaisessa vuosisataisessa hautauskulttuurissa oli varsin merkittävänä piirteenä, että ruumis haluttiin siunata sekä haudata kirkon vihkimään hautausmaahan. Tämän vuoksi kirkon osuus yhtäältä vähäisenä, mutta toisaalta välttämättömänä osana hautajaisia korostui voimakkaasti. Kirkkorakennuksen eteläpuolella sijaitsivat arvostetuimmat hautapaikat ja hautausmaan aidan ulkopuolelle haudattiin hiljaisesti yöaikaan puolestaan ne, joilta syntien tai rikosten vuoksi oli evätty kristillinen hautaaminen kirkkomaahan.⁹

Hautajaisten järjestäminen kuului siis perinteisesti omaisten tehtäviin. Kirkon tehtävät jäivät lopulta hautajaisissa varsin vähäisiksi rajoittuen vähimmillään papin toimittamaan ruumiin siunaamiseen. Kirkolla ei ollut siten perinteisesti hautajaisten suhteen merkittävää roolia, vaikka kuolleen yhteiskunnallinen tai taloudellinen asema saattoi mahdollistaa ruumissaarnan tai hautauspuheen. Hautausperinteiden vuoksi kirkolle lankesi luonnostaan merkittävä osa sankarihautajaisten toteuttamisympäristönä. Tämän lisäksi sankarihautojen sijaintikysymyksistä päätettäessä myös kirkko joutui osallistumaan sankarihautajaisten toteuttamisesta käytyyn keskusteluun.¹⁰

Sankarihautajaiset suojeluskuntien vastuulle jo sodan alkuvaiheessa

Kaatuneiden hautaaminen sotilaallisin menoin alkoi jo helmikuun ensimmäisinä päivinä vuonna 1918. Suojeluskunnat toimivat jo alkuvaiheessa sankarihautajaisissa näkyvässä roolissa. Järjestön merkitys sankarihautajaisten järjestäjänä vahvistui entisestään erityisesti kaatuneiden yhteishautajaisissa. Ensimmäiset sotilashautajaisten piirteitä omanneet sankarihautajaiset pidettiin 3. helmikuuta Savossa. Tuolloin haudattiin Pieksämäen kirkon edustalle yhteiseen sankarihautaan kahta päivää aiemmin omien joukkojen keskinäisessä ammuskelussa kuolleet kaksi kymenlaaksolaisen paperitehtaan konttoristia. Hautausaatto poikkesi tavanomaisista siviilihautajaisista siten, että suojeluskuntalaiset muodostivat kiväärein aseistetun kunniavartioston arkkuja kuljetttaessa hautausmaalle. Samainen ryhmä seisoj myös haudan reunalla kiväärit selässä ruumiiden siunaamisen aikana sekä ampui kunnialaukaukset. Suojeluskuntalainen Kymiyhtiön metsänhoitaja, vapaaherra August Wrede piti haudalla ”mieliä järkyttäneen” puheen. Valkoisilla käsivarsinauhoilla varustautuneet suojeluskuntalaiset olivat hautauksen ajan haudan ympärillä.¹¹

Valkoisen Suomen ensimmäiset sankarihautajaiset saatettiin tosin viettää jo päivää aiemmin Ylistarossa Etelä-Pohjanmaalla. Tuolloin järjestettiin ainakin ensimmäiset kaatuneen hautajaiset valkoisen Suomen alueella. Todennäköisesti paikalliset suojeluskuntalaiset noudattivat Vaasan suojeluskunnan kehotusta kunnioittaa osanotollaan ja seppeleenlaskulla kotiseudulle lähettämän Vaasassa kaatuneen hautajaisia. Hautajaisiin kuuluivat ainakin hautajaissaattue, lukuisat puheet, seppeleet ja laulut, mitkä tosin eivät vielä sinänsä todista niiden sankarihautajaishuonnetta.¹²

9 Rimpiläinen 1971, 268–290, 325–328.

10 *Kirkkolaki* 1869, 80–88, 294, 298, 307 §; *Kirkkokäsikirja* 1915, 84–97, 106–110.

11 *Boström* 1927, 678, 162, 862; *Polin* 1928, 54, 58, 60, 231–232, 235, 300–302, 344, 384–385.

12 *Vaasa* 30.1.1918; 2.2.1918; 7.2.1918; *Boström* 1927, 393.

Myös Uudellamaalla toimitettiin tavallaan sankarihautajaiset helmikuun alussa. Ke-ravalla kaatunut lääketieteen kandidaatti Hans Cronstedt ”haudattiin” juhllisin me-noin 3. helmikuuta väliaikaisesti Silfverhjelmen hautakappeliin Porvooseen. Hauta-jaispäivänä leijonalipulla peitetty ruumisarkku kuljetettiin saattueessa sairashuoneelta hautakappeliin surumarssin säestyksellä. Saattueessa oli mukana suojeluskuntalaisia, jotka laskivat hautakappelissa myös seppeleitä. Ruumis jätettiin ilmeisesti siunaamatta, koska tämä oli ajateltu siirtää suojeluskuntapäällikön sukukappelista myöhemmin omaan sukhautaansa Helsinkiin.¹³

Pohjanmaalla vietettiin sankarihautajaisia ainakin jo 3. helmikuuta Luodolla, jossa haudattiin kotiseudulleen Pietarsaassa kaatunut valkoinen. Suojeluskuntalaiset muo-dostivat kunniakujan sekä seurasivat aseistettuna kunniavartiona arkkua kirkkoon kannettaessa. Surumarssin tahdissa kirkkoon kuljetetun arkun päälle laskettiin puna-keltainen leijonalippu. Kirkkoherra käsitteli puheessaan kaatuneen ”itsensä uhraamis-ta, isänmaanrakkautta sekä urotyötä”. Seitsemän lähiseudun paikallisten suojeluskun-tien sekä lukuisten kansalaisjärjestöjen edustajat laskivat seppeleitä ja pitivät muisto-puheita sekä haudalla ammuttiin kunnialaukaukset.

Kahta päivää myöhemmin haudattiin sankarihautajaisissa Pietarsaassa kotikau-pungissaan kaatunut valkoinen. Myös siellä suojeluskuntalaiset kantoivat valkoisen ku-kin koristellun arkun kunniakujaa pitkin kirkkoon ja kirkkoherra ilmaisi puheessaan kaatuneen ”uhranneen elämänsä isänmaan alttarille”. Suojeluskunnan edustaja kehotti seppelettä laskiessaan hautajaisvieraita taisteluun ”Suomen nuoren vapauden ja riip-pumattomuuden puolesta”. Myös taistelutoverit laskivat oman seppeleensä. Myös Pie-tarsaassa arkkua oli peitetty punakeltaisella lipulla ja tämä kannettiin haudalle suoje-luskuntalaisten kunniakujaa pitkin.¹⁴

Karjalan ensimmäiset sankarihautajaiset pidettiin samana päivänä Sortavalassa, jol-loin haudattiin haavoihinsa kotikaupungissaan kuollut valkoinen. Suojeluskuntalaiset osallistuivat kirkkoon kulkeneeseen hautajaissaattueeseen kantaen suruharsoisia lippu-jaan. Rovasti Otto Aarnisalo piti papiston hautauspuheen, jossa hän esitti näkemyksensä kirkon suhtautumisesta sotaan ja yhteiskuntaan. Haudalla seppeleen laskenut suojelus-kuntapäällikkö ja muut suojeluskuntavaikuttajat pitivät taistelutahtoa nostattaneita pu-heita. Kansanedustaja ehdotti muistomerkin pystyttämistä haudalle sekä kaatuneen kansanedustaja-isä pyysi laulamaan virren *Oi Herra siunaa Suomen kansa*.¹⁵

Päivää myöhemmin Vetelissä haudattiin Kokkolassa kaatunut valkoinen kotiseudul-leen. Hautajaissaattueessa suojeluskuntalaiset marssivat kivääreineen arkun jäljessä. Suojeluskunnan seppeleen laskenut lautamies ilmaisi puheessaan haudattavan kaatu-neen ”taisteltuaan urhona Suomen vapauden edestä”. Seppeleen sinivalkoisiin nauhoi-hin oli kirjoitettu *Atenalaisten laulun* sanoja.¹⁶

Pohjanmaan ensimmäiset yhteishautajaiset pidettiin 8. helmikuuta Kokkolassa, jos-sa haudattiin kaksi nuorta koulupoikaa. Hautajaissaatossa kukin ja köynnöksin koris-teltuja valkoisia arkkuja seurasivat suojeluskuntalaiset. Haudan ympäröineet suojelus-

13 *Uusimaa* 4.2.1918; *Boström* 1927, 66; *Vapaussota kuvissa I* 1984, 118.

14 *Pedersöre* 2.2.1918; 6.2.1918; *Boström* 1927, 89, 739; *Godenhjelm* 1927, 230, 263.

15 *Laatokka* 5.2.1918; 7.2.1918; *Korpi-Jaakko* 12.2.1918; *Boström* 1927, 512; *von Bonsdorff* 1931, 273–273; *Komonen* 1934, 315, 348; EA Kansanedustajat 1907–.

16 *Kokkola* 9.2.1918; *Vaasa* 12.2.1918; *Boström* 1927, 20.

kuntalaiset ampuivat kunnialaukaukset ja hautaa peitettäessä kuoro esitti *Ateenalaisten laulun*. Sepeleitä laskettaessa suojeluskunnan puolesta puhuivat pormestari sekä useat lehtorit ja maisterit. Suojeluskuntalaisten sepeleet laskenut toimittaja selosti ”pontevin sanoin maan nuoren itsenäisyyden ja kansan vapauden suurta merkitystä”. Kuorolaulun jälkeen hautajaiset päättyivät yhteisesti laulettuun *Maamme* lauluun.¹⁷

Seuraavana päivänä sankarihautajaisia vietettiin Pohjanmaalla kahdella paikkakunnalla. Närpiössä suojeluskuntalaiset kantoivat arkun haudattavaksi kunniakujaa pitkin saattuessa, jossa sankarihautajaisten tuntomerkkejä olivat valkoiset käsivarsinauhat sekä leijonalippu.¹⁸ Laihialla viiden kaatuneen hautajaiset olivat suurimmat siihen mennessä järjestetyt hautajaiset, joihin arveltiin osallistuneen kolme tuhatta ihmistä. Järjestelyistä vastasi suojeluskunnan valitsema toimikunta. Suojeluskunnan tarjoilusta nauttimaan kerääntyneet lähipitäjien suojeluskuntalaiset marssivat torvisoittokunta edellään kirkolle ja muodostivat kirkkoon saakka ulottuneen kunniakujan. Ruumisarkut oli tuotu kirkkoa vastapäätä joen toiselle puolelle jo aiemmin. Kunniakujan päässä seisoneet leijonalippujen kantajat osoittivat kunnioitustaan lipuilla saattueen ohi kulkiessa. Juhlamojen ohjaajien ja surumarssia puhallelleen soittokunnan jäljessä kirkkoon kannettu arkuja seurasivat lippuja kantaneet suojeluskuntalaiset.

Suojeluskunnan esikuntaan kuulunut herännäispappi Matti Saaninkoski piti ”varsin voimakkaan” ruumisarnan, jonka jälkeen hautajaisväki lauloi torvisoittokunnan säestyksellä virren *Jumala ompi linnamme*. Paikallisen ja lähiseutujen suojeluskuntien sekä lukuisten järjestöjen edustajat laskivat arkuille sepeleensä. Eri suojeluskuntien puolesta puhuneet opettaja ja toimittaja käsittelivät puheissaan Topeliuksen kertomuksia sekä ”Suomen kansan vaiherikasta elämää”. Lopuksi arkut kannettiin surumarssin säestyksellä kunniakujaa pitkin kirkon viereiseen yhteiseen hautaan, jossa suojeluskuntalaiset ampuivat yhteislaukauksen. Lapualaiset, kyröläiset ja paikalliset suojeluskuntalaiset olivat kantaneet leijonalippujaan hautajaissaattueen kärjessä. Lopuksi nimismies kertoi haudalle hankittavaksi aiotusta muistopatsaasta sekä lapualainen maisteri ilmaisi puheessaan ”erittäin pontevia ajatuksia isänmaan kohtaloista”.¹⁹

Venäläisiä vastaan käydyissä taisteluissa kaatuneita haudattiin yhteishautajaisissa Pohjanmaalla vielä 10. helmikuuta Kristiinassa. Suojeluskuntalaisten aseistettu kunnivartiosto oli tuonut arkut mukanaan kaupunkiin ja useat lähiseutujen suojeluskunnat olivat muodostaneet kunniakujan, jota pitkin arkut kannettiin kirkkoon. Aseistetut suojeluskuntalaiset asettuivat kunnivartioksi kirkon alttarille saakka. Kirkkoherra muistutti hautauspuheessaan ”mieleenpainuvin sanoin kaatuneiden antaneen henkensä vapaustaistelussa”. Kunnan ja suojeluskuntien edustajat pitivät hautajaispuheita, jotka sisälsivät ”valittuja ja voimakkaita sanoja kaatuneiden muistolle” sekä ”velvoittivat jokaista Suomen kansalaista osallistumaan maan ja vapauden puolesta käytävään taisteluun”. Lopuksi suojeluskuntalaiset kantoivat arkut kunniakujaa pitkin ruumisvauhuihin ja kuljettivat ”parin tuhannen” hengen hautajaissaattueessa torvisoittokunnan surumarssin tahdissa haudalle.²⁰

17 Kokkola 9.2.1918; Keski-Pohjanmaa 9.2.1918; Vaasa 12.2.1918; 14.2.1918; Boström 1927, 17 ja 238.

18 Vaasa 12.2.1918; Boström 1927, 517; Suomen Vapaussoita kuvissa I 1984, 106–107; Ylikangas 1993, 51.

19 Ilkka 31.1.1918; 2.2.1918; 6.2.1918; 13.2.1918; Vaasa 31.1.1918; 5.2.1918; 12.2.1918; Boström 1927, 90, 148, 319, 484–486, 828; Ikola 2004, 251.

20 Suupohjan Kaiku 9.2.1918; 12.2.1918; Vaasa 14.2.1918; Boström 1927, 82–83, 109, 52; Godenhjelm 1927, 276.

Karjalassa Pyhäjärvellä pidettiin 11. helmikuuta sankarihautajaiset, joissa haudattiin Taavetissa jo ennen sotaa kaatunut jääkäri. Jo aamupäivällä kaatuneen kotoa lähteneeseen hautajaissaattoon liittyi matkan varrella ”Karjalan jalkaväkirykmentin Pyhäjärven osasto”. Suojeluskuntapäällikkö sekä lukuisat muut vaikuttajat puhuivat hautajaisissa. Virren *Jumala ompe linnamme* jälkeen arkku kannettiin suojeluskuntalaisten kunnia-kujaa pitkin haudalle, joka peitettiin kuoronlaulun säestyksellä.²¹ Pohjois-Suomen ensimmäiset sankarihautajaiset pidettiin samana päivänä Oulussa. Hautajaissaatto lähti rautatieasemalta, jonne ruumis oli saapunut junalla. Suojeluskuntalaiset ryhmittäytyivät haudan ympärille kunniaavartioon ja ruumiinsiunauksen toimitti myöhempi valkoisen armeijan esikuntapappi sekä suojeluskuntalaiset laskivat seppeleitä.²²

Vaasassa 11. helmikuuta pidetyt kuuden kaatuneen sankarihautajaiset olivat siihen mennessä suurimmat yhteishautajaiset. Poikkeukselliseksi hautajaiset muodostuivat myös siksi, että niihin osallistui valkoisen Suomen korkein siviili- ja sotilasjohto.²³ Jo puolen päivän jälkeen Vaasan kadut täyttivät kansasta, kun hautajaisiin osallistunut ihmisjoukko kasvoi arviolta useisiin tuhansiin. Leijonaliput liehuivat puolitangossa useissa rakennuksissa sekä suojeluskuntaosastot marssivat mustaharsoisine lippuineen kaupungin kaduilla. Suojeluskuntalaiset kantoivat arkut kirkolle torvisoittokunnan säestyksellä ja kirkkoon saavuttaessa musiikki vaihtui uruilla soitettuun surumarssiin. Arkut asetettiin mustalla kankaalla verhottuun kirkon kuoriin ja kulkueseen osallistuneet suojeluskuntalaiset asettuivat kirkon takapenkeille sekä lippuja kantaneet ryhmittäytyivät kunniaavartioon kirkon kuoriin. Seitsemän pappia asettui arkujen ääreen kuoron aloittaessa virrellä *Auta, o Jeesus, kun pimeys häijy Maata käy voimalla valloittamaan!*

Pastori Valdemar Vestberg aloitti kaatuneiden siunaamisen hautauspuheella, johon sisältyi useimmat papiston hautajaispuheille ominaisimmista piirteistä. Virren *Oi Herra siunaa Suomen kansa* jälkeen Mannerheim laski ensimmäisen seppeleen ilmaisten kunnioituksensa ja kiitollisuutensa kaatuneita kohtaan. Oulun taisteluita johtanut upseeri puolestaan kiitti kaatuneita uskollisuudesta, rohkeudesta sekä isänmaanrakkautesta. Kolmantena oli vuorossa Vaasan senaatin seppeleen laskenut puheenjohtaja Heikki Renvall. Suojeluskunnan ja opettajien sekä lukuisten muiden seppeleiden laskeminen jatkui iltpäivään saakka, jonka jälkeen arkut kuljetettiin kahdella reellä hautausmaalle torvisoittokunnan, satojen suojeluskuntalaisten sekä tuhatlukuisen yleisön saattelemina. Vielä haudalla laskettujen useiden kymmenien seppeleiden jälkeen suojeluskuntalaiset ampuivat kunnialaukaukset.²⁴

Sankarihautajaisten pääpiirteet kahden ensimmäisen sotaviikon aikana

Jo sodan kahden ensimmäisen viikon aikana haudattiin ainakin 28 kaatunutta kaikkiaan 15 sankarihautajaisissa. Sankarihautajaiskäytäntö alkoi melko samanaikaisesti eri puolilla Suomea. Tietävästi ensimmäisiä sankarihautajaisia vietettiin Pohjanmaalla 2.

21 *Käkisalmen Sanomat* 7.2.1918; 12.2.1918; 14.2.1918; *Laatokka* 16.2.1918; *Boström* 1927, 572.

22 SArk Karj. sotilasp. 1918 224 STS ylip. pvk 42/17.4.1918; 54/8.5.1918; *Kaleva* 11.2.1918; 12.2.1918; 13.2.1918; *Boström* 1927, 784.

23 *Vaasa* 9.2.1918; 12.2.1918; *Ilkka* 11.2.1918; 13.2.1918; *Boström* 1927, 545, 529, 125, 223–224, 424 ja 81.

24 *Vaasa* 12.2.1918; *Ilkka* 13.2.1918; *Anderson* 1919, 39; *Godenhjelm* 1927, 187.

helmikuuta ja heti seuraavana päivänä Savossa ja Uudellamaalla. Karjalassa hautajaiset olivat kolme päivää myöhemmin. Uudenmaalla suojeluskuntalaiset viettivät ”sankarihautajaisiaan” punaisten selustassa, mutta valkoisten hallitsemalla alueella.

Pohjanmaa poikkesi helmikuun alussa selkeästi muista alueista. Uudellamaalla ja Savossa ei järjestetty kyseisenä aikana ensimmäisten hautajaisten lisäksi useampia ja Karjalassakin ainoastaan kahdet sankarihautajaiset. Pohjanmaalla sitä vastoin järjestettiin peräti kymmenet hautajaiset, joissa haudattiin ainakin 22 kaatunutta. Tämän lisäksi suurimmat – peräti viiden ja kuuden kaatuneen yhteishautajaiset – järjestettiin juuri Pohjanmaalla, josta tuli sankarihautauskäytännön edelläkävijä.

Laihian sankarihautajaiset 9. helmikuuta vastasivat piirteiltään jo suurempia sotilashautajaisia yhteishautoiheen, toimikuntineen sekä muistopatsassuunnitelmineen. Vaasan hautajaiset puolestaan vakiinnuttivat sankarihautajaiskäytännön, koska niistä otettiin mallia sankarihautajaisten suunnittelussa myös muualla valkoisessa Suomessa. Tosin yhteishauta Vaasasta vielä tuossa vaiheessa puuttui, mikä johtui kotipaikkakuntalaisten hautaamisesta sukuhautoihin sekä aikomuksesta kuljettaa punaisten alueelta kotoisin olleet kotiseuduilleen. Kuitenkin jo 12. helmikuuta Vaasan hautajaiskäytäntö oli todennäköisesti ainakin suurimpien paikkakuntien suojeluskuntien tietoisuudessa, koska hautajaisia selostettiin yksityiskohtaisesti valkoisen Suomen ”pääkaupungin” sanomalehdessä.

Sankarihautajaisten ilmapiiristä ja hengestä voi päätellä hautajaiselostusten perusteella. Sankarihautajaisiin liittyneitä kunnialaukauksia ammuttiin haudalla ainakin jo 3. helmikuuta lähtien Pieksämäellä, Luodolla, Kokkolassa, Laihialla ja Vaasassa. Kristiinassa suojeluskuntalaiset asettuivat kunniavartioon peräti kivääriensä kanssa kirkon alttarin edustalle. Samoin sankarihautajaisia ilmentänyttä kunniakujaa pitkin kuljetettiin arkkuja ainakin jo 3. helmikuuta lähtien Luodolla, Pietarsaareissa, Laihialla sekä Kristiinassa. Kaikissa sankarihautajaisissa arkut kuljetettiin hautausmaatossa sekä pidettiin puheita ja laskettiin seppeleitä, kuten tosin oli tapana tehdä muissakin hautajaisissa. Poikkeuksetta kyseisissä hautajaisissa pidettiin myös sotaan liittyneitä puheita ja suojeluskuntalaiset olivat mukana edustettuina. Lippuja käytettiin arkkujen päällä tai hautajaiskulkueissa ainakin Luodolla, Sortavalassa, Närpiössä, Laihialla ja Vaasassa. Porvoossa, Luodolla ja Pietarsaareissa arkun päälle laskettiin leijonalippu ja ainakin Laihialla hautajaisaattueelle tehtiin kunniata leijonalipuilla. Vaasassa puolestaan ruumiiden siunaamisen aikana oli leijonalipuilla osoitettu kaatuneille kunniata.

Useissa hautajaisissa suojeluskunnan edustajat – sekä myös papit – saattoivat innostaa puheillaan yleisöä liittymään mukaan meneillään olleeseen taisteluun. Pappien lisäksi hautajaispuheita pitivät suojeluskuntien ja oppilaitosten puolesta oppineempi väestö, erityisesti opettajat. Tietoja pappien, suojeluskuntajohtajien ja muiden vaikuttajien sankarihautajaisissa pitämistä hautauspuheista julkaistiin helmikuun alusta vähän. Hautajaiskuvauksissa tulkittiin usein pappien käsitelleen puheissaan kaatuneiden ”itsensä uhraamista isänmaan alttarille” tai luonnehdittiin niitä ”varsin voimakkaiksi”. Suojeluskuntajohtajat ja muut vaikuttajat, kuten opettajat ja toimittajat saattoivat kehottaa hautajaisyleisöä taisteluun tai ilmaista ihannoivansa sankarikuolemaa. Heidän puheitaan luonnehdittiin usein myös ”isänmaallisiksi, ponteviksi, valituiksi ja voimakkaiksi”.

Hautajaisvirsistä yleisimmäksi osoittautui *Jumala ompe linnamme*, jota laulettiin ainakin Laihialla, Sortavalassa sekä Pyhäjärvellä. Virttä *Oi Herra siunaa Suomen kansa*

laulettiin ainakin Sortavalassa sekä Vaasassa. *Ateenalaisten laulua* joko laulettiin tai lausuttiin Vetelissä, Kokkolassa sekä Vaasassa. Laihian ruumissaarna perustui sotaoloihin sopineeseen Raamatun kohtaan 1. Joh. 3:16: ”Siitä me olemme oppineet tuntemaan rakkauden, että hän pani henkensä meidän edestämme, meidänkin tulee siis panna henkemme veljeimme edestä.” Edellistä muistuttavaa Joh. 15:13 mukaista Raamatun kohtaa ”ei kenelläkään ole suurempaa rakkautta kuin, että hän antaa elämänsä ystävänsä puolesta” käytettiin puolestaan Vaasan hautajaisten ruumissaarnassa. Viikonpäivistä suosituin hautajaispäivä oli sunnuntai, jolloin kaikkiaan 15 hautajaisista järjestettiin peräti viidet, mutta muutoin tilaisuudet jakautuivat lähes kaikille viikonpäiville.²⁵

Pappien suhtautuminen sotaan helmikuussa pidettyjen hautauspuheiden valossa

Sankarihautajaisissa pidettyjä puheita julkaistiin sanomalehdissä kokonaisina yleensä ainoastaan merkittävimmistä ja suurimmista hautajaisista. Pappien kahden ensimmäisen sotaviikon aikana pitämiä puheita on julkaistu kokonaisuudessaan ainoastaan kaksista hautajaisista Sortavalasta sekä Vaasasta. Näiden lisäksi pappien helmikuun aikana pitämiä hautauspuheita on julkaistu kokonaisina vain kolmista hautajaisista, Joensuusta, Jyväskylältä sekä Kuopiosta.²⁶

Varhaisin julkaistu papin hautauspuhe pidettiin Sortavalassa jo 5. helmikuuta Einar Nissisen hautajaisissa. Sortavala oli valkoisen Karjalan keskeisin kaupunki, jonne sijoitui Karjalan sotilaspiirin esikunta sekä alue-esikunta. Sortavalassa sijaitsi merkittävä väestökeskittymä, jossa maalaiskuntineen väestöä oli yhtä paljon kuin valkoisen Suomen suurimmissa kaupungeissa.²⁷

Hautauspuheen piti Suomen Kirkon Sisälähetysseuran perustaja 53-vuotias rovasti Otto Aarnisalo, joka hoiti päätyönsä ohella sivutoimisesti Sortavalan kappalaisen virkaa kahden muun sisälähetysseuran papin kanssa.²⁸ Jo hautauspuheensa alussa Aarnisalo ilmoitti kirkon edustajana asettuvansa selkeästi valkoisten puolelle kutsuen haudattavaa ”Suomen vapaustaistelun” uhriksi. Aarnisalo totesi Suomen saaneen itsenäisyyden rehellisin menetelmin, eikä suinkaan asevoimin. Sodan syyksi hän puolestaan ilmoitti, että itsenäisyydestä huolimatta ”vanhan sortajan” joukot halusivat edelleen ”isännöidä” Suomessa sekä toisaalta osa ”vapaan Suomen pojista oli liittynyt kavaltamaan maata”. Nämä suomalaiset ”kavaltajat” olivat hänen mielestään ryhtyneet ”ilkitöihin”, joita oli ollut vaikea uskoa todeksi. Pääsyyllisiksi sotaan Aarnisalo tulkitsi punaisten ”kelvottomat” johtajat, jotka olivat ainoastaan ”lietsoneet vihaa ja ivaa”. Pu-

25 *Vaasa* 30.1.1918; 31.1.1918; 2.2.1918; 5.2.1918; 7.2.1918; 9.2.1918; 12.2.1918; 14.2.1918; *Ilkka* 31.1.1918; 2.2.1918; 6.2.1918; 11.2.1918; 13.2.1918; *Kaleva* 11.2.1918; 12.2.1918; 13.2.1918; *Pedersöre* 2.2.1918; 6.2.1918; *Kokkola* 9.2.1918; *Keski-Pohjanmaa* 9.2.1918; *Suupohjan Kaiku* 9.2.1918; 12.2.1918; *Laatokka* 5.2.1918; 7.2.1918; 16.2.1918; *Käkisalmen Sanomat* 7.2.1918; 12.2.1918; 14.2.1918; *Korpi-Jaakko* 12.2.1918; *Uusimaa* 4.2.1918; *Polin* 1928, 54, 58, 60, 231–232, 235, 300–302, 344, 384–385; *Ylikangas* 1993, 51.

26 *Laatokka* 7.2.1918; *Vaasa* 12.2.1918; *Karjalan Sanomat* 19.2.1918; *Keskisuomalainen* 21.2.1918; *Savon Sanomat* 28.2.1918.

27 *Laatokka* 7.2.1918; *STV* 1919 1920, 10–23; *Boström* 1927, 512; *von Bonsdorff* 1931, 273; *Komonen* 1934, 315, 348; EA Kansanedustajat 1907–.

28 *Colliander* 1918, 6; *Godenhjelm* 1927, 186; *Kansanaho* 1964, 69.

heensa sanoman hän osoitti erityisesti taisteluihin lähteille suojeluskuntalaisille. Hän oli vakuuttunut siitä, että tuolloin haudattava Einar Nissinen oli tarttunut aseeseen ainoastaan oikeuden puolustamisen eikä suinkaan vihan vuoksi.

Aarnisalons mielestä ”Jumalan siunaus” ei seuraisi Suomen kansaa, mikäli tämä ei ryhtyisi taisteluun vapautensa puolesta. Aarnisalo kehotti kuulijoitaan seuraavasti: ”Ylös siis, nuoret miehet, jotka vielä johonkin pystytte! Kukistakaa sortajain ja kavaltajain joukot! Tehkää se, vaikka oma henki menisi!” Samalla hän kuitenkin varoitti vihaamasta punaisia kehoittaen suorastaan jopa ”rakastamaan vihollisia”. Aseellinen voitto oli Aarnisalons mielestä välttämätön, mutta lopullinen voitto saavutettaisiin vasta silloin kun aiemmasta vihollisesta tulisi ystävä. Aarnisalo arvosteli tuon aikaista yhteiskuntaa ja vaati tulevaisuuden yhteiskunnassa ”ihmisarvoisia elämisen mahdollisuuksia kaikille”, millä hän tarkoitti niin poliittisten kuin taloudellistenkin oikeuksien tasa-arvoisempaa jakautumista. Hänen mielestään kaikkien, kuten nuorten ja vanhojen, rikkaiden ja köyhien sekä työnantajien ja työntekijöiden olisi pitänyt rauhanomaisesti yhdessä rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa.²⁹

Aarnisalo perusteli vähän myöhemmin *Suojeluskuntalainen*-lehdessään varsin laajasti hautauspuheessaan jo käsittelemiään aiheita. Lehden tunnuslauseena oli taistelu kodin, maan ja oikeuden puolesta, asevoiton kautta lopulliseen voittoon saakka, päätavoitteenaan myös vastustajien voittaminen saman aatteen puolelle. Aarnisalo varoitteli valkoisia sotilaita koston ajautumisesta ja tuomitsi siten omavaltaisen oikeudenkäytön jyrkästi. Sen sijaan punaisten johtajia kohtaan hän ei ollut kovinkaan suojeleva, vaan hyväksyi jopa heidän teloittamisensa perustellen kantaansa Jumalan esivallalla säätämällä oikeudella. Hän myös perusteli ”valkoisen Suomen” ryhtymistä taisteluun, koska punaisten johtajina toimineet ”siltasaarelais herrat” olivat vahingoittaneet myös työväestön ja sosialismin asiaa. Aarnisalo leimasi nämä ”anarkistiset rikolliset ja venäläisjoukkio” vallanhimoisiksi onnenonkijoiksi, jotka olivat tahallaan jarruttaneet yhteiskunnallisia uudistuksia, jotta työväestö oli saatu ryhtymään väkivaltaisuuksiin.

Aarnisalo vakuutti, etteivät valkoiset taistelleet köyhälistöä, työväestöä tai sosialismia, vaan ainoastaan ”kavaltaja- ja sortajajoukkoja” sekä ”siltasaarelaiskätyreiden murha- ja rosvojoukkueita” vastaan. Hän toivoi, että sodan päätyttyä työväestö, köyhälistö ja sosialistit sekä toisaalta kapitalistit, työnantajat ja porvarit voisivat uudistaa yhteiskuntaa yhdessä.

Aarnisalons suhtautuminen kapinaan noudatti luterilaista kahden regimentin oppia hengellisestä ja maallisesta esivallasta. Siten hänen suhtautuminen myös sotaan ja punaisiin oli selkeä sekä perustui luterilaiseen käsitykseen esivaltauskollisuudesta. Hän piti siis punaisia kapinallisina, jotka olivat nousseet Jumalan säätämää maallista esivaltaa edustaneita valkoisia vastaan. Nämä puolestaan saivat maallisen esivallan edustajina ”esivallan miekkaa” käyttämällä saattaa yhteiskunnan järjestykseen asevoimin. Punaisia rivimiehiä hän puolestaan piti johtajiensa eksyttämänä, jotka tuli lopulta sodan päätyttyä armahtaa, toisin kuin punaisten ”rikolliset” johtajat.³⁰

Aarnisalons suhtautuminen noudatti todennäköisesti yleisemminkin papiston keskimääräistä suhtautumista ”esivallan miekan käyttämiseen” sekä teloituksiin erityisesti

29 Laatokka 7.2.1918; Korpi-Jaakko 12.2.1918; Boström 1927, 512.

30 *Suojeluskuntalainen* 1/31.3.1918; 2/7.4.1918; 5/28.4.1918; *Arffman* 1996, 168–169.

sodan alkuvaiheessa. Ala-Tornion, Tornion ja Kemin seitsemän pappia laativat jo 19. helmikuuta vetoomuksen punaisten teloitusten lopettamiseksi luettuun niiden järjestämisestä sanomalehdestä. Vetoomuksessaan papit tuomitsivat punaisten kapinan sekä heidän ”harjoittamansa murhat ja ryöstöt” ja ilmaisivat alistuvansa sota-oikeuksien päätöksiin, mikäli ne toimivat Suomen Senaatin valtuuttamina. Tästä asennoitumisesta huolimatta kyseisten pappien mukaan ”omatunto pakotti” heidät ”lausumaan syvän paheksuntansa” vielä tuolloin jatkuneiden teloitusten vuoksi sekä toivomaan ”ihmishenkien säästämistä”. Papit korostivat kannattaneensa hallituksen toimia kapinallisten kukistamiseksi ”aseellisin keinoin”, mutta aseista riisuttujen ja vangittujen punaisten ”pääkihoittajien viettelyksen uhreiksi” joutuneiden rivimiesten teloitamista he eivät puolestaan hyväksyneet. ”Pääsyyllisten” puolesta he eivät olleet kuitenkaan vetoomustaan tarkoittaneet, vaan totesivat suhtautumisestaan heidän rankaisemisekseen: ”Näiden rangaistuksesta emme tahdokkaan tässä kiistellä.” Suhtautumisessa punaisten johtajiin kyseiset pohjoisen Suomen papit olivat siis samoilla linjoilla Karjalassa työskennelleen Aarnisalolon kanssa.³¹

Valkoisen Suomen ”pääkaupungissa” Vaasassa järjestettiin 11. helmikuuta kuuden kaatuneen yhteiset sankarihautajaiset. Ne muodostuivat tavallaan valkoisen Suomen merkittävimmiksi ja sodan ajalta laatuun ainoiksi, joihin valkoisten korkein sotilas- ja siviilijohto osallistui yhdessä. Suomenkielisen hautauspuheen piti ylimääräisenä papina Vaasassa toiminut 26-vuotias filosofian maisteri Valdemar Vestberg.³²

Hautauspuheeseensa Vestberg oli sisällyttänyt kaikkea mahdollista Raamatun ja keista aina Runebergin runouteen, eikä hänellä näyttänyt olleen puheessaan erityistä yhteiskunnallista sanomaa toisin kuin Aarnisalolla. Tosin Vestberg vertasi kaatuneita mm. ”urhoollisiin Kreikan miehiin”, jotka olivat hänen mielestään myös kaatuneet taistelussa ”isänmaan vapauden puolesta raakalaisia vastaan.” Vestberg totesi kaatuneiden toimineen myös Johanneksen evankeliumin mukaisesti osoittamalla, ettei ”kenelläkään ole suurempaa rakkautta kuin antaa elämänsä ystäviensä puolesta”. Tämän lisäksi hän julisti kaatuneiden uhranneen elämänsä ”isänmaan alttarille” ja kehotti kuulijoita taistelemaan ”isänmaan puolesta”, jotta myös nämä saavuttaisivat kaatuneiden lailla paikkansa ”Herran luona”. Vestbergin puhe oli pääasiassa kaatuneiden uhrausten ylistämistä useisiin Raamatun kohtiin viittaamalla. Puheessa korostui ajatus kaatuneiden velvollisuuden täyttämisestä isänmaataan kohtaan. Punaisiin ja venäläisiin hän viittasi suoranaisesti vain kerran nimittämällä heitä ”isänmaan vihollisiksi ja pettureiksi”. Tosin käsitteet olivat hyvin lähellä Aarnisalolon käyttämiä nimityksiä ”sortajain ja kavalta-jain joukot”.³³

Joensuussa järjestettiin viiden kaatuneen sankarihautajaiset 17. helmikuuta, joissa papin ja monien suojeluskuntavaikuttajien lisäksi puhui Joensuun lyseon rehtori. Papin hautauspuheen piti Kontiolahden 58-vuotias kirkkoherra rovasti Frans Salokas.³⁴ Salokkaan puhe jakautui uskonnolliseen sekä ”isänmaalliseen” aihepiiriin. Eräänä kan-

31 SAK Armo ja ankaruus teloitustuomioissa Tornion, Alatornion ja Kemin papiston vetoomus 19.2.1918.

32 *Vaasa* 12.2.1918; STV 1919 1920, 10–23; *Boström* 1927, 81, 125, 223–224, 424, 5229, 545; *Godenhjelm* 1927, 286.

33 *Vaasa* 12.2.1918.

34 *Karjalan Sanomat* 19.2.1918; STV 1919 1920, 10–23; *Boström* 1927, 182–183, 316, 425, 622, 644; *Godenhjelm* 1927, 262.

tavana ajatuksena hän toisteli lausetta ”tään haudan luona ei surra saa”. Kristittyjen ei tarvinnut surra kuolemaa, vaikka kaipaisivatkin läheisiään. Salokkaan mielestä sureminen oli pakanallista, johon kristityn ikuisen elämän vuoksi ei pitänyt tarpeettomasti sortua. Puheen toinen kantava ajatus oli valkoisten puolelle asettuminen ja ”Suomen nuoren tasavallan vapauden” korostaminen. Salokas ilmaisi käsityksensä sotaan johtaneesta tilanteesta: ”isänmaa oli vaarassa, oli joutunut rosvojen uhkaamaksi, koteja ryöstettiin, maan rauhallisia asukkaita kauheasti kiduttamalla teurastettiin, maan vasta saavutettu vapaus oli uhattuna, Suomen nuori tasavalta poti synnytystuskiaan.” Kaatuneiden hän luonnehti ”uhranneen sydänverensä synnyinmaansa onnen alttarille” puolustaessaan kuolemaan saakka ”totuutta, oikeutta ja vanhurskautta”. Salokas ilmaisi myös punaisten edustaneen mielestään ”valtaan pyrkinyttä vääryyttä ja laittomuutta, joka polki jalkoihinsa Jumalan vanhurskauden”. Kyseisillä ajatuksilla Salokas puolusteli kaatuneiden tehneen oikean ratkaisun ryhdyttyään taisteluun, vaikka nämä olivatkin sen seurauksena kuolleet.³⁵

Jyväskylässä haudattiin 20. helmikuuta myös viisi kaatunutta sankarihautajaisissa yhteiseen hautaan. Papin hautauspuheen lisäksi muita puheita pitivät lehtori, pormestari, papiksi vihitty lehtori Verner Peltonen sekä kahden kaatuneen isä Toivakan kirkkoherra Simo Korpela.³⁶ Papin hautauspuheen piti 48-vuotias kirkkoherra Konrad Wanne, joka rinnasti kaatuneiden uhraukset tehdyiksi samankaltaisen rakkauden hengessä, kuin ”Kristus oli aikanaan uhrannut itsensä kansansa edestä pelastaakseen sen pimeyden valtain alta”. Hän uskoi kaatuneiden kuolleen isänmaansa puolesta kotia sekä isänmaata kohtaan kokemastaan rakkauden tunteesta, joka ei ollut itsekästä omaa etuaan etsivää ja vihaan syttyvää rakkautta. Hänen mielestään Jumala oli herättämässä juuri tuonkaltaista rakkautta, jota maa ja sen kansa eniten kaipasivat. Lopuksi Wanne ilmoitti siunaavansa ruumiit merkiksi siitä, että valkoiset voittaisivat ja Jumala antaisi kansalle voiton siunauksen. Korpela puolestaan vakuutti puheessaan, että hänen poikansa muiden kaatuneiden tavoin olivat ajatelleet kansan elämää, vapautta ja itsenäisyyttä ryhdyttyään taisteluun. Hän rohkaisi taisteluun lähteviä poikiensa tavoin turvaamaan taistelukentillä Jumalaan. Peltonen puolestaan ylisti kaatuneiden tekojen merkitystä kansan vapauden, sivistyksen ja ihmisyyden arvon suojaamisessa. Hän uskoi kaatuneiden saavuttaneen sielunsa iankaikkisen elämän, jonka takeena oli hänen mielestään kaatumiseen päättynyt epäitsekäs elämä. Jyväskylän hautajaisissa puhuneista kolmesta papista yksikään ei käsitellyt puheissaan punaisia millään tavoin.³⁷

Kuopiossa pidettiin 27. helmikuuta siihen mennessä suurimmat yhdeksän kaatuneen sankarihautajaiset. Puhujien joukossa olivat maaherra, pormestari sekä kaupunginvaltuuston edustaja. Papin hautauspuheen piti 43-vuotias kansanedustaja ja maa-seurakunnan kirkkoherra, jumaluusopin tohtori B. H. Päivänsalo.³⁸ Päivänsalon puhe pohjautui pääasiassa Paavalin kirjeen Fil. 1:21 jakeeseen ”Elämä on minulle Kristus ja kuolema on minulle voitto.” Hän totesi myös kaatuneiden kuoleman olleen voitto pe-

35 *Karjalan Sanomat* 19.2.1918.

36 *Keskisuomalainen* 21.2.1918; *STV* 1919 1920, 10–23; *Boström* 1927, 317–318, 331–332, 393, 604; *Godenhjelm* 1927, 222–223, 246.

37 *Keskisuomalainen* 21.2.1918; *Godenhjelm* 1927, 302.

38 *Savon Sanomat* 28.2.1918; *Savotar* 1.3.1918; EA. Kansanedustajat 1907–; *Boström* 1927, 236, 289, 511, 526, 548, 560, 627–628, 656, 874; *Godenhjelm* 1927, 253.

rustellen näkemystään: ”Nämä nuoret sankarit ovat antaneet ainoansa, korkeimpansa, mikä heillä on annettavanaan eli henkensä rakkaan isänmaan puolesta.” Päivänsalo uskoi kaatuneiden taistelleen vanhurskauden ja totuuden puolesta, jonka vuoksi heidän kuolemansa oli tehnyt kansan elämän rikkaammaksi. Koska nämä Päivänsalon mielestä olivat taistelleet ”pyhimmän perinnön” suojelemiseksi ja rikastuttamiseksi, niin Suomen kansa saattoi jälleen tulla ihanteelliseksi kansaksi. Päivänsalo uskoi kaatuneiden liittyneen taivaallisiin sotajoukkoihin, jotka viimeisenä vihollisenaan kukistaisivat aikanaan kuoleman.³⁹

Kirkon ja papiston rooli valkoisten sankarihautajaisissa koko sodan aikana

Sankarihautajaisten järjestäjänä toimi jo sodan alkuvaiheessa suojeluskuntajärjestö, jonka edustajat sekä yhteiskunnallisesti korkeassa asemassa olleet valkoisten kannattajat pitivät hautajaisissa puheita. Hautajaispuhujina oli usein joko suojeluskuntien tai oppilaitosten edustajina opettajia sekä suurimmissa kaupungeissa läänin korkeita virkamiehiä tai kaupungin luottamusmiehiä. Puheiden tarkoituksena oli osoittaa kunnioitusta kaatuneita kohtaan sekä toisaalta innostaa nuoria miehiä liittymään vapaaehtoisesti rintamajoukkoihin. Hautauspuheissa oli usein sekoitettu keskenään uskonnollisiin sekä isänmaallisiin tunteisiin vedonnutta sanomaa. Merkittävänä piirteenä puheissa oli sankarikuoleman varaukseton ihannoiti ja ylistäminen.

Kirkolla oli sankarihautajaisissa keskeinen osa ainoastaan toimintaympäristönä, koska kirkollinen ruumiin siunaaminen ja hautaaminen kirkon vihkimille hautausmaalle kuului erottamana osana suomalaiseen hautauskulttuuriin. Kirkolla ei ollut sankarihautajaisissa järjestäjän roolia, mutta sankarihautajaisten viettäminen kirkossa tai kirkkomaalla loi helposti kuvan todellisuutta merkittävämmästä roolista. Oli selvää, että pääsääntöisesti kaikki ruumiit siunattiin kirkossa tai kirkkomaalla ja haudattiin kirkon hautausmaalle.

Kirkko toimi sankarihautauksissa ja sankarihautojen perustamisessa Kirkkolain ja Kirkkokäsikirjan mukaisesti. Kirkkolaissa ei ollut kuitenkaan mitään erityisiä määräyksiä sankarihautoista, vaan niiden perustamisessa noudatettiin tavallisesta hautaamisesta säädettyjä määräyksiä. Erityisesti sodan alussa sankarihautoja perustettiin jo valmiiksi vihittyihin hautausmaihin, jonka vuoksi niiden perustamiseksi ei tarvittu erityisiä toimia. Vasta hyökkäysvaiheen alussa muutamat keskeiset kaupungit alkoivat perustaa erityisiä sankarihautausmaita. Niiden käyttöönotto vaati kirkollista vihkimistä. Tällaisia olivat Jyväskylä, Mikkeli ja Savonlinna. Senaatin maaliskuun puolivälin jälkeen antamien sankarihautausohjeiden jälkeen – jotka julkaistiin myös tuomiokapitulin kiertokirjeissä – alkoivat seurakunnat kysellä tuomiokapituleilta ohjeita sankarihautojen perustamiseksi.

Sankarihautauksissa papisto noudatti myös Kirkkolain ja Kirkkokäsikirjan mukaisia tavallista hautaamista koskeneita määräyksiä. Sankarihautauksen erityispiirteet olivat puolestaan peräisin suojeluskunnilta, joihin kirkolla ei ollut juuri osuutta. Tosin papiston ruumissaarnoissa sekä hautauspuheissa otettiin kantaa sotaan vastustamalla

³⁹ *Savon Sanomat* 28.2.1918; *Savotar* 1.3.1918.

punaisia sekä sitoutumalla valkoisen Suomen tavoitteisiin tunnustamalla tämä luterilaisen kahden regimentin opin mukaiseksi Jumalan alaiseksi maalliseksi esivallaksi, jolle oli puolestaan sallittua ”miekan käyttö” järjestyksen ylläpitämiseksi.

Papiston ruumissaarnat ja hautauspuheet olivat pääasiassa Raamattuun perustuvia. Papit saattoivat rinnastaa kaatuneet Kristukseen. Myös nämä olivat uhranneet itsensä kansansa edestä pelastaakseen sen ”pimeyden vallasta”. Samalla he saattoivat kehottaa kuulijoita seuraamaan kaatuneiden lailla ”Jeesuksen askeleita” ja osallistumaan taisteluun. Julkaistut puheet eivät sisältäneet yllytystä punaisten epäinhimilliseen kohteluun, eivätkä vangittujen surmaamiseen, mutta ne olivat lähes poikkeuksetta sävyltään selkeästi ”isänmaallisia” sekä korostivat esivaltauskollisuutta valkoista hallintoa kohtaan. Useimmissa puheissa tuomittiin ”sortajien ja maankavaltajien” toiminta sekä sitouduttiin selkeästi valkoisten puolelle.⁴⁰

40 Poteri 2009, 280, 287–288.